

КОЦЕРУБА Наталія, асистент кафедри фінансового контролю
і аналізу ВТЕІ КНТЕУ

ОЦІНКА ОПЕРАЦІЙНИХ ТА ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ У ТОРГІВЛІ

Розкрито актуальні питання контролю операційних і фінансових ризиків підприємств торгівлі. Запропоновано систему економічних показників та визначено підходи до розробки критеріїв їх оцінки. Доведено, що застосування цих показників та критеріїв оцінки операційних і фінансових ризиків у системі внутрішнього контролю підприємства роздрібної торгівлі є передумовою своєчасного виявлення та недопущення подальшого розвитку кризових явищ в умовах ринкового середовища.

Ключові слова: кризові чинники, роздрібна торгівля, ринкова економіка, економічні показники, критерії оцінки, операційні ризики, фінансові ризики.

Коцераба Н. Оценка операционных и финансовых рисков в торговле. Раскрыты актуальные вопросы контроля операционных и финансовых рисков предприятий торговли. Предложена система экономических показателей и определены подходы к разработке критериев их оценки. Доказано, что применение этих показателей и критериев оценки операционных и финансовых рисков в системе внутреннего контроля предприятия торговли является предпосылкой своевременного выявления и недопущения дальнейшего развития кризисных явлений в условиях рыночной среды.

Ключевые слова: кризисные факторы, розничная торговля, рыночная економіка, економіческие показатели, критерии оценки, операционные риски, финансовые риски.

Постановка проблеми. Необхідність урахування впливу кризових чинників, притаманних ринковій економіці, спрямовує внутрішній контроль на забезпечення своєчасного виявлення ризиків операційної та фінансової діяльності торговельних підприємств. Вирішення цих питань ґрунтується на побудові системи економічних показників та визначенні принципів їх оцінки. Отже, проблематика інформаційного забезпечення контролю операційних і фінансових ризиків підприємств торгівлі є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінка та контроль кризових ризиків є предметом постійної уваги як вітчизняних, так

і закордонних фахівців. Такі науковці, як Є. Брігхем, В. Ковалев, Є. Мних, А. Бутко, О. Большакова, Г. Кравченко, Г. Никонович, М. Никонович, К. Редько, О. Юр'єва пов'язують кризові явища з інфляційними процесами як наслідком певних економічних змін зовнішнього середовища та внутрішніми чинниками, що обумовлюють фінансовий стан підприємства [1–4]. Такий підхід призводить до того, що основна увага зосереджується на проблемах санації і банкрутства підприємства, а також управління фінансовими ризиками, зростання яких може спричинити банкрутство. Ризики операційної діяльності або взагалі не розглядаються, або розглядаються як складова фінансових ризиків: операційний ризик неотримання або неповного отримання очікуваного прибутку неправомірно відноситься до фінансових ризиків. Разом з тим, М. Скібіцький вважає початковою фазою розвитку кризи на підприємстві кризу ефективності господарської діяльності, яка характеризується зростанням операційних ризиків [5]. Значною мірою ефективність внутрішнього контролю залежить від своєчасного виявлення операційних ризиків, якими є зменшення обсягів діяльності, випереджаючі темпи зростання витрат порівняно з темпами зростання доходів і, як наслідок, зменшення абсолютної величини фінансових результатів та зниження їх рівня відносно доходу, активів та капіталу підприємства.

Метою статті є розробка та обґрунтування показників оцінки операційних та фінансових ризиків у системі внутрішнього контролю підприємства роздрібної торгівлі.

Результати дослідження. Стратегічні цілі та оперативні задачі антикризового управління висувають особливі вимоги до внутрішнього контролю, основною метою якого стає запобігання кризовим ситуаціям і банкрутству. Це приводить до розширення кола його завдань, серед яких особливого значення набуває превентивна оцінка потенційних операційних, інвестиційних і фінансових ризиків, визначення шляхів мінімізації їх впливу на діяльність підприємства. Важливим елементом внутрішнього контролю є отримання, обробка, передача та зберігання інформації, що передбачає застосування економічних показників, які характеризують обрані параметри об'єктів управління. Економічні показники формуються як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищі. Характер застосування показників у системі управління підприємством залежить від виду інформації, яка передається за їх допомогою [6].

Основним напрямом застосування зовнішньої інформації є планування та прогнозування діяльності підприємства. До підсистеми внутрішнього контролю зовнішньоекономічні показники надходять або у вигляді правової та нормативно-довідкової інформації (ставки податку, облікова ставка НБУ, ринкова вартість капіталу, нормативи фінансової стійкості, середньогалузева рентабельність тощо), або як складові внут-

рішніх нормативів та планів, розроблених з урахуванням зовнішньої інформації. В обох випадках інформація застосовується переважно як база порівняння, тобто відіграє роль критеріїв оцінки.

Дані, що характеризують внутрішнє середовище підприємства роздрібної торгівлі, надходять у підсистему внутрішнього контролю у вигляді внутрішньої оперативної та звітної інформації (табл. 1).

Таблиця 1

Формування показників внутрішнього контролю діяльності підприємств роздрібної торгівлі

Вид інформації	Джерела формування	
	фактографічних даних	базових показників порівняння
Оперативна	Управлінський облік за центрами відповідальності	Операційні, функціональні та підсумкові бюджети. Показники, розроблені на основі інформації бюджетів
Звітна	Фінансова звітність	Планові показники, розроблені відповідно до складу фінансових звітів. Критичні значення фінансових коефіцієнтів

Звітна інформація являє собою дані результатів діяльності підприємства, руху грошових коштів за визначений період або стосовно його фінансового стану на визначений момент часу. Терміни надходження таких даних відповідають звітному періоду, встановленому за відповідною формою звітності [7].

Найбільш важливі для інформаційного забезпечення внутрішнього контролю – *оперативні* дані, джерелом яких є управлінський облік за центрами відповідальності.

Виходячи з особливостей діяльності підприємств роздрібної торгівлі, формування оперативних даних щодо доходів, затрат і фінансових результатів, а також надходжень, витрат і чистого руху коштів має здійснюватись за центрами відповідальності відповідно до змісту деталізованих за цими центрами бюджетів. У *табл. 2* наведено систему показників, класифікованих за видами операційних бюджетів підприємства роздрібної торгівлі, що надходять до внутрішнього контролю каналами зворотного зв'язку.

Ґрунтуючись на показниках, наведених у *табл. 2*, можна оцінити операційні ризики, які стосуються зменшення або втрати доходу та прибутку, а також ті, що виникають внаслідок переважаючих темпів витрачання грошових коштів порівняно з їх надходженням на підприємства роздрібної торгівлі.

Система показників оперативної інформації внутрішнього контролю торговельного підприємства

Група показників	Абсолютні показники	Відносні показники	Базові показники порівняння
Бюджет доходів і затрат			
Показники доходів, затрат і фінансових результатів	Деталізовані за видами та центрами відповідальності доходи, затрати і фінансові результати підприємства	Структури доходів і затрат. Динаміки доходів і затрат. Рівня затрат відносно доходу від реалізації товарів. Рентабельності доходів та затрат	Абсолютні показники бюджету доходів і затрат, деталізовані стосовно центру відповідальності та розраховані на їх основі відносні показники
Бюджет руху грошових коштів			
Показники руху грошових коштів	Надходження, деталізовані за видами діяльності, центрами відповідальності та джерелами коштів. Витрати, деталізовані за видами діяльності, центрами відповідальності та напрямками видатків. Чистий рух коштів, деталізований за видами діяльності	Структури надходжень коштів. Структури витрачання коштів. Ліквідності та достатності грошового потоку	Показники бюджету руху грошових коштів, деталізовані стосовно центру відповідальності та розраховані на їх основі відносні показники

Важливими критеріями оцінки ризику зменшення доходу є визначена відповідно до моделі "CVP" критична точка реалізації (показник, який характеризує обсяг чистого доходу від реалізації за умови забезпечення нульового фінансового результату) та межа і коефіцієнт безпеки стосовно отриманого чистого доходу від реалізації. У *табл. 3* наведено алгоритм розрахунку критеріїв оцінки ризиків зменшення обсягу реалізації товарів за моделлю "CVP", адаптований відповідно до особливостей діяльності підприємств роздрібною торгівлі, де застосування натуральних показників, що наводяться у рахунках-фактурах та накладних і узагальнюються у формі 3-торг, неприйнятне через велику кількість різноманітних товарів. Отже, на відміну від класичного розрахунку, у запропонованому алгоритмі застосовано лише вартісні показники реалізації товарів.

Ефективним критерієм оцінки ризику зниження операційного прибутку є рівень операційного важеля – показник, який характеризує відносну залежність операційного прибутку від зміни доходу від реалізації товарів [8]. Алгоритм розрахунку та критерії оцінки ризику зниження операційного прибутку за методом операційного важеля наведено у *табл. 4*.

Контроль руху грошових коштів доцільно здійснювати на основі платіжного календаря, який являє собою оперативний фінансовий план, що розробляється на місяць відповідно до бюджету руху грошових коштів шляхом узагальнення всіх бюджетів підприємства роздрібною торгівлі. Платіжний календар підприємства роздрібною торгівлі як інформаційне джерело внутрішнього контролю надходжень і витрачань грошових коштів має бути деталізований відповідно до інформаційних потреб управління за днями, тижнями або декадами. Контроль здійснюється за показниками відхилення фактичних величин надходження і витрачання коштів від аналогічних показників платіжного календаря. Показники оцінки ризику неплатоспроможності на основі звіту про виконання платіжного календаря наведено у *табл. 5*.

Таблиця 3

Оцінка ризику втрати операційного прибутку внаслідок зменшення чистого доходу від реалізації товарів підприємства роздрібною торгівлі за моделлю "CVP"

Етап оцінки ризику	Алгоритм розрахунку
1. Визначення показника чистого доходу від реалізації товарів (R) як суми постійних затрат (c), змінних затрат (v) та операційного прибутку (p)	$R = c + v + p$
2. Визначення точки беззбитковості реалізації товарів ($R_{\text{крит}}$)	$R_{\text{крит}} = c + v, p=0$
3. Визначення рівня змінних затрат відносно чистого доходу від реалізації товарів (L)	$L = \frac{v}{R}$
4. Визначення змінних затрат, виходячи з показників L і R	$v = L \cdot R$
5. Послідовне перетворення показника R із застосуванням рівня змінних затрат L з метою заміни показників змінних затрат, залежних від обсягу реалізації, постійними показниками їх рівня відносно обсягу реалізації	$R = c + LR + p$ $R - LR = c + p$ $R(1 - L) = c + p$ $R = \frac{c + p}{(1 - L)}$
6. Визначення критичної величини чистого доходу від реалізації товарів на основі постійних показників за умови нульового операційного прибутку (варіант застосування вартісних показників)	$R = \frac{c}{(1 - L)}, p=0$
7. Визначення межі безпеки (МБ) та коефіцієнта безпеки (КБ) на основі застосування вартісних показників критичної величини чистого доходу від реалізації товарів	$\text{МБ} = R - R_{\text{крит}};$ $\text{КБ} = \frac{\text{МБ}}{R_{\text{крит}}} \cdot 100\%$
8. Критерії оцінки ризику втрати операційного прибутку за показником коефіцієнта безпеки, %: - підприємство на межі збитковості - високий ризик втрати прибутку - звичайний ризик втрати прибутку - низький ризик втрати прибутку	$\text{КБ} = 0$ $0 < \text{КБ} < 5$ $5 < \text{КБ} < 10$ $\text{КБ} > 10$

Таблиця 4

Оцінка ризику зниження операційного прибутку підприємства роздрібної торгівлі за методом операційного важеля

Етап оцінки ризику	Алгоритм розрахунку
Розрахунок рівня операційного важеля (DOL)	$DOL = \frac{R - v}{p}$
Оцінка ризику втрати частки операційного прибутку ($-\Delta p_{\%}$) внаслідок зниження чистого доходу від реалізації на 1 %, ($\Delta R_{\%} = 1\%$)	$-\Delta p_{\%} = DOL(-\Delta R_{\%})$
Критерії оцінки ризику зниження операційного прибутку внаслідок зменшення доходу від реалізації товарів за показником " $-\Delta p_{\%}$ ": - високий ризик - звичайний ризик - низький ризик	$-\Delta p_{\%} > -3.1$ $-3.0 > -\Delta p_{\%} > -1.6$ $-\Delta p_{\%} < -1.5$

Таблиця 5

Оцінка ризику зниження або втрати платоспроможності підприємства роздрібної торгівлі на основі платіжного календаря

Оцінка ризику	Характеристика грошового потоку
Дуже високий	Сукупні надходження < Сукупні витрачання
Високий	Операційні надходження $\leq$ Операційні витрачання
	Чистий рух коштів від операційної діяльності $\leq$ Термінові виплати *
Звичайний	Операційні надходження > Операційні витрачання
Низький	Сукупні надходження > Сукупні витрачання
	Чистий рух коштів від операційної діяльності $\geq$ Термінові виплати *
	Чистий рух коштів > 0

* Термінові виплати: погашення позик, виплата дивідендів та здійснення інших поточних платежів

Орієнтуючись переважно на оперативну інформацію, внутрішній контроль не може ігнорувати дані, джерелом яких є фінансова звітність. Фактографічна звітна інформація міститься у річних та квартальних звітах підприємства. Критеріями оцінки звітних фактографічних показників є планові показники, що розробляються відповідно до змісту форм звітності, виходячи з можливостей розвитку ресурсного та економічного потенціалу підприємства з урахуванням впливу зовнішнього середовища.

Інформація, яка характеризує результати діяльності підприємства за відповідний період і передається за допомогою "періодичних" показників, є сукупністю даних щодо доходів, витрат та фінансових результатів (форма 2 "Звіт про фінансові результати") та даних щодо

надходження, витрачання та чистого руху коштів (форма 3 "Звіт про рух грошових коштів"). Застосування зазначених звітів спрямовується на визначення і попередження зростання ризиків операційної діяльності, які зумовлюють зниження ефективності господарської діяльності підприємства. Крім фінансових звітів (форми 2 та 3), до цієї групи інформаційних джерел підприємства роздрібної торгівлі мають додати звіт за формою державного статистичного спостереження № 3-торг "Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства", який є надзвичайно важливим для визначення причин зменшення доходу від реалізації товарів.

Дані, що містяться у балансі (форма 1 фінансової звітності), характеризують економічний потенціал підприємства, структура якого дозволяє оцінити фінансовий стан і визначити ризик ймовірного банкрутства на відповідний момент часу.

Зважаючи на те, що за законодавством звітним періодом для складання фінансових звітів є календарний рік (проміжні звіти складаються щоквартально лише за формами 1 "Баланс" та 2 "Звіт про фінансові результати"), використання звітної інформації має незворотний характер, тобто на її основі неможливо виправити ситуацію, яку вона характеризує. Так само і проміжний "Звіт про продаж і запаси товарів у торговій мережі та мережі ресторанного господарства" складається щоквартально, отже, має аналогічні недоліки. Це означає, що результат контролю ніяк не впливає на виявлені проблеми, які вже відбулися у минулому. Цей недолік може бути компенсований деталізацією періодичних показників (форми 2, 3) за періодами (місяцями або навіть декадами та п'ятиденками), що надає їм якостей оперативної інформації. Проте така деталізація є значною мірою формальною і потребує додаткового обґрунтування. Крім того, деталізація за періодами неприйнятна для балансових показників, оскільки їх зміна не залежить від періоду, який вони характеризують. Альтернативою деталізації звітної інформації за періодами є формування показників на основі бюджетування за центрами відповідальності. За цих умов небажані відхилення від планових показників, виявлені на основі контролю звітних даних, досліджуються переважно з метою недопущення їх у майбутньому. Разом з тим, важливими перевагами ретроспективної інформації є її повнота і точність. Саме вони дозволяють розглядати звітні дані як показники, з огляду на які підтверджується або заперечується достовірність оперативної інформації. На цій підставі внутрішній контроль має включати дані фінансової та статистичної звітності до власної системи показників.

Система показників внутрішнього контролю, що належать до фінансової та статистичної звітності, має спрямовуватись на забезпечення виявлення та оцінки ризиків операційної і фінансової діяльності підприємства. Фінансова діяльність, яка призводить до змін роз-

міру і складу власного і позикового капіталу, є безпосереднім джерелом фінансових ресурсів підприємства, перетворення яких на виробничі ресурси забезпечує основну діяльність підприємства роздрібною торгівлю. Інвестиційна діяльність, що не має безпосереднього зв'язку з основною діяльністю підприємства роздрібною торгівлю, активізується за умови утворення додаткових коштів, вивільнених з обороту, і на цій підставі є відносно самостійним об'єктом управління.

Інформаційні ресурси аналізу й оцінки фінансової стабільності та платоспроможності формуються у фінансових звітах підприємства. Абсолютні звітні показники відіграють роль вхідних даних, які після аналітичної обробки набувають якостей вихідної інформації і оцінюються шляхом порівняння з відповідними критеріями внутрішнього контролю. Критеріями оцінки можуть слугувати як показники абсолютного та відносного відхилення від планових даних, так і нормативні (критичні) значення фінансових показників, розроблених на основі узагальнення зовнішньої інформації (коефіцієнти рентабельності, платоспроможності) або моделювання структури економічного потенціалу підприємства (показники фінансової стійкості, ймовірного банкрутства) [9].

Найбільш цікавими з точки зору виявлення фінансових ризиків, у тому числі ризику ймовірного банкрутства, є показники балансу, на основі яких обчислюються коефіцієнти фінансової стійкості та платоспроможності. Оцінка фінансових коефіцієнтів здійснюється із застосуванням системи критеріїв, які впливають з характеру та особливостей обчислення того чи іншого показника. Підходи до оцінки показників фінансової стійкості та платоспроможності суттєво відрізняються.

Показники платоспроможності (коефіцієнти абсолютної, швидкої та поточної ліквідності), що характеризують здатність підприємства розраховуватись за поточними зобов'язаннями, є незмінними для всіх типів підприємств, оскільки умови покриття поточних боргів оборотними коштами, які, власне, і є предметом оцінки, не залежать ні від галузі, ні від обсягів діяльності. Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризує частку поточних зобов'язань, яка може бути відшкодована на момент складання балансу; коефіцієнт швидкої ліквідності визначає частку поточних боргів, які буде сплачено протягом певного часу, тривалість якого обумовлено термінами погашення короткострокової дебіторської заборгованості; коефіцієнт поточної ліквідності являє собою співвідношення оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства. Отже, показники ліквідності прямо не пов'язані з характером діяльності підприємства. Саме цим пояснюється одноманітність їх оцінки, що розповсюджується не тільки на підприємства різних галузей економіки, але й на більшість країн з ринковою економікою. Критичні значення коефіцієнтів абсолютної, швидкої та поточної ліквідності дорівнюють відповідно 20 %, 70 % та 200 %.

Показники фінансової стійкості безпосередньо пов'язані з особливостями господарської діяльності підприємства, характер якої обумовлює структуру активів. Саме цим пояснюється необхідність значної диференціації критеріїв їх оцінки не тільки за видами діяльності, а навіть за особливостями господарювання, притаманними окремим підприємствам, які належать до однієї галузі національної економіки.

Коефіцієнти фінансової стійкості залежать від обсягу і характеру розміщення в активах власного капіталу. Оскільки розміщення власного капіталу починається з формування необоротних активів, його надходження до обороту буде залежати від складності технології виробництва та вартості устаткування, яке забезпечує цю технологію. Обсяг власного оборотного капіталу залежить від швидкості обертання оборотних активів: потреба в оборотному капіталі буде тим меншою, чим швидше обертаються оборотні активи. Тобто підприємства з коротким технологічним циклом загалом потребують менше власного капіталу при рівних обсягах діяльності, ніж підприємства з тривалим циклом.

Таким чином, критичне значення коефіцієнта автономії, який характеризується часткою власного капіталу в загальному обсязі пасивів, буде тим вищим, чим більшою є частка необоротних активів у сукупних активах і чим повільніше обертаються оборотні активи підприємства. Аналогічні підходи застосовуються при обґрунтуванні критеріїв оцінки коефіцієнта фінансової стійкості, який характеризує співвідношення власного капіталу і зобов'язань, та показника структури позикового капіталу, що являє собою частку довгострокових зобов'язань у загальних зобов'язаннях підприємства.

Коефіцієнт маневрування обчислюється як частка оборотного капіталу у загальному обсязі власного капіталу підприємства. Частка власного капіталу в обороті залежить від загального обсягу власного капіталу та суми його іммобілізації в необоротних активах. Отже, для підприємств зі складною технологією виробництва та значною часткою іммобілізації власного капіталу критичне значення коефіцієнта маневрування буде нижчим, ніж для підприємств зі спрощеними технологічними умовами.

Коефіцієнт частки власного капіталу в оборотних активах порівняно з попередніми показниками фінансової стійкості значно менше залежить від зазначених чинників. Цей показник формується під впливом факторів, що діють на ринку фінансових ресурсів: здешевлення позикових коштів спонукає підприємства залучати їх до обороту, що призводить до зниження коефіцієнта частки власного капіталу. Більш стійким чинником є оборотність оборотних активів, яка також сприяє або перешкоджає залученню позикового капіталу. Оскільки оборотність активів пов'язана з технологією виробництва, то за інших рівних умов кредитори віддадуть перевагу підприємствам з прискореною оборотністю, тобто коефіцієнт частки власного капіталу

в оборотних активах буде тим нижчий, чим вищою буде швидкість обороту активів. Що ж до критерію оцінки, то він має бути нижчим для підприємств з коротким технологічним циклом, які у своїй господарській діяльності більшою мірою орієнтуються на залучення позикового капіталу, ніж підприємства зі складними наукомісткими технологіями виробництва.

Дані, що містяться у звіті про фінансові результати, так само, як і балансові, доцільно залучати у підсистему внутрішнього контролю після закінчення звітної періоду (кварталу, півріччя, року). Контролю підлягають відхилення абсолютних та структурних показників доходів і витрат від планових значень, а також відхилення від плану фінансових результатів і показників рентабельності. Для контролю тенденцій зміни доходів, витрат і фінансових результатів доцільно залучити також відносні показники динаміки (темпи зростання або приросту), обчислені за 3–5 років. Критерієм оцінки слугують планові показники або показники попередніх періодів. Оцінка виконання планів є позитивною, якщо фактичні показники максимально наближені до планових. Перевиконання плану доходів може супроводжуватись зростанням витрат. У цьому випадку необхідно порівняти відносні показники виконання плану доходів і витрат: за умови, якщо ступінь виконання плану доходів вищий за ступінь виконання плану витрат, ситуація заслуговує на позитивну оцінку. Ситуація, за якої спостерігається від'ємне відхилення прибутку від планового показника, вимагає, передусім, виявлення і скорочення витрат, які стали причиною зниження прибутку [10].

Показники динаміки доходів, витрат і фінансових результатів, з точки зору оперативного реагування на їх зміну, оцінюються дещо інакше. Якщо темпи зростання доходів і прибутку перевищують 100 %, ситуація вважається такою, що не потребує коригування. За умови, якщо показники тривалий час становлять 100 % або незначно перевищують це значення, ситуація потребує оперативного втручання і нормалізації. Нарешті, у випадках, коли показники зростання доходів та прибутку є нижчими за 100 %, або темпи зростання витрат перевищують темпи зростання доходів, ситуація вимагає втручання, навіть якщо термін спостережень нетривалий.

Так само і показники рентабельності, які мають від'ємне значення, є ознакою операційної кризи і вимагають негайного втручання.

Дослідження грошових потоків у внутрішньому контролі здійснюється за показниками складу і структури надходжень та витрачання коштів, розподілених за видами діяльності, шляхом оцінки відхилень фактичних показників від їх планових значень на основі звіту про рух грошових коштів. Важливим для внутрішнього контролю є також зіставлення звітних даних з підсумковими даними, отриманими на основі платіжного календаря. Відсутність тотожності даних – ознака недоліків організації оперативного контролю руху грошових коштів.

Висновки. Застосування розглянутих показників оцінки операційних і фінансових ризиків у системі внутрішнього контролю підприємства роздрібної торгівлі є передумовою своєчасного виявлення та недопущення подальшого розвитку кризових явищ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Брігхем Є.* Основи фінансового менеджменту / Є. Брігхем ; пер. з англ. — К. : Молодь, 1997. — 1000 с.
2. *Ковалев В. В.* Введение в финансовый менеджмент / В. В. Ковалев. — М. : Финансы и статистика, 2000. — 768с.
3. Аналіз і контроль в системі управління капіталом підприємства / Є. В. Мних, А. Д. Бутко, О. Ю. Большаковата та ін. ; за ред. Є. В. Мниха. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005 — 232 с.
4. *Никонович М. О.* Організація і методика аудиту : навч. посіб. / М. О. Никонович, К. О. Редько, О. А. Юр'єва ; за ред. Є. В. Мниха. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2006. — 472 с.
5. *Скібіцький М. О.* Антикризовий менеджмент : навч. посіб. / М. О. Скібіцький. — К. : Центр учбов. л-ри, 2009. — 568 с.
6. *Виговська Н. Г.* Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : монографія / Н. Г. Виговська. — Житомир : ЖДТУ, 2008. — 532 с.
7. *Калюга Є. В.* Фінансово-господарський контроль у системі управління : монографія / Є. В. Калюга. — К. : Ельга, Ніка-Центр, 2002. — 360 с.
8. *Максімова В. Ф.* Контроль в управлінні економічними процесами на підприємстві : навч. посіб. / В. Ф. Максімова. — Суми : Ун-тська книга, 2008. — 190 с.
9. *Нападовська Л. В.* Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці : монографія / Л. В. Нападовська. — Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. — 224 с.
10. *Бардаш С. В.* Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень : монографія / С. В. Бардаш. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. — 312 с.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2014.

Kotseruba N. Assessment of financial and operational risks in trade.

Background. The necessity of considering the influence of the crisis factors inherent in a market economy directs internal control on timely identification of risks operating and financial activity of trade enterprises.

The purpose of the article is development and justification of the assessment criteria of operational and financial risks in the internal control system of trade enterprise.

Results. Receiving, processing, transfer and storage of information provide the application of economic indicators characterizing the selected parameters of control objects. The information is used mainly as a comparison basis, so it plays the role of evaluation criteria. Data characterizing the internal environment of the trade enterprise enter the subsystem of internal control as internal operational and accounting information.

The most important for providing information for internal control is operational data, the source of which is management accounting by responsibility centers according to the detailed content for these centers budgets.

Degree of operating leverage is an effective criterion of an estimation of risk of decline in the operating profit - the indicator that characterizes the relative dependence of operating profit from the reduction in income from the sale of goods.

It is expedient to carry out Control of cash flow on the basis of the payment schedule, which is the operational and financial plan developed for a month, according to the cash flow by generalization of all trade enterprises budgets. The most interesting from the point of view of revealing financial risks, including the risk of probable bankruptcy, are the figures of the balance sheet, based on which the financial stability and solvency coefficients are calculated. Assessment of financial ratios is based on the application of the system of criteria arising from the nature and peculiarities of calculation of an indicator.

Conclusion. *The application of the above indicators and criteria for assessing the operational and financial risks in the internal control system of the trade enterprise is a prerequisite for the timely identification and prevention of further development of crisis phenomena.*

Keywords: crisis factors, trade, market economy, economic indicators, assessment criteria, operational risks, financial risks.

REFERENCES

1. *Brigham Je. Osnovy finansovogo menedzhmentu / Je. Brigham ; per. z angl. — K. : Molod', 1997. — 1000 s.*
2. *Kovalev V. V. Vvedenie v finansovyj menedzhment / V. V. Kovalev. — M. : Finansy i statistika, 2000. — 768s.*
3. *Analiz i kontrol' v systemi upravlinnja kapitalom pidpryjemstva / Je. V. Mnyh, A. D. Butko, O. Ju. Bol'shakovata ta in. ; za red. Je. V. Mnyha. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2005 — 232 s.*
4. *Nykonovych M. O. Organizacija i metodyka audytu : navch. posib. / M. O. Nykonovych, K. O. Red'ko, O. A. Jur'jeva ; za red. Je. V. Mnyha. — K. : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2006. — 472 s.*
5. *Skibic'kyj M. O. Antykryzovyj menedzhment : navch. posib. / M. O. Skibic'kyj. — K. : Centr uchbov. l-ry, 2009. — 568 s.*
6. *Vygovs'ka N. G. Gospodars'kyj kontrol' v Ukraini: teorija, metodologija, organizacija : monografija / N. G. Vygovs'ka. — Zhytomyr : ZhDTU, 2008. — 532 s.*
7. *Kaljuga Je. V. Finansovo-gospodars'kyj kontrol' u systemi upravlinnja : monografija / Je. V. Kaljuga. — K. : El'ga, Nika-Centr, 2002. — 360 s.*
8. *Maksimova V. F. Kontrol' v upravlinni ekonomichnymy procesamy na pidpryjemstvi : navch. posib. / V. F. Maksimova. — Sumy : Un-ts'ka knyga, 2008. — 190 s.*
9. *Napadovs'ka L. V. Vnutrishn'ogospodars'kyj kontrol' v rynkovij ekonomici : monografija / L. V. Napadovs'ka. — Dnipropetrovs'k : Nauka i osvita, 2000. — 224 s.*
10. *Bardash S. V. Kontrol' dijal'nosti sub'ektiv gospodarjuvannja: gipotezy ta versii' porushen' : monografija / S. V. Bardash. — K : Kyi'v. nac. torg.-ekon. un-t, 2008. — 312 s.*